

Tero Karasjärvi

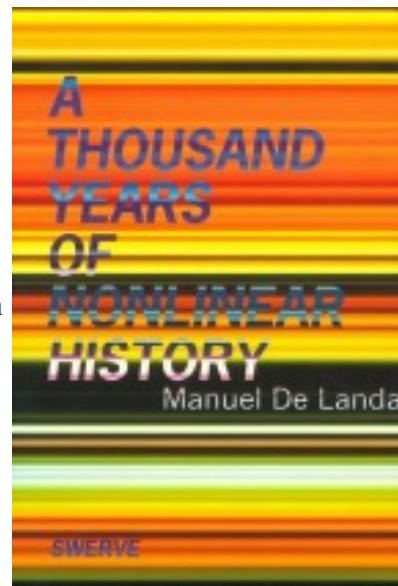
Kohti uutta historianfilosofiaa?

Manuel De Landa: *A Thousand Years of Nonlinear History*. Zone Books / Swerve Editions: New York, 2000 (1997). 333 (288) sivua.

"Tuhat vuotta epälineaarista historiaa". Otsikko ei voi olla herättämättä kiinnostusta kenessäkään, joka on joskus tuntenut vetoa historianfilosofiaa ja historian suuria linjoja kohtaan. Erityisesti termin "epälineaarinen" käyttö kutkuttaa uteliaisuutta.

Epälineaarisuushan ei tunnu juurikaan kuuluvan historioitsijoiden sanavarastoon. Historiankirjoitus voi pahimmillaan olla pelkkää tapahtumakronikkaa; vuosilukuja ja nimiä. Tai jos jonkinlaista analyysiä yritetään, päädytään toisiaan seuraavien "järjestelmien" listaan.

Manuel De Landan kirja tarjoaa vaihtoehdon tämäntyyliselle yksinkertaistetulle historialle. Myös historianfilosofiat, jotka ottavat lähtökohdakseen jonkin uskomusjärjestelmän, joutuvat kritiikin kohteeksi. De Landa asettaa kaikki teorit historian loppumisesta, perustuivat ne sitten minkä tahansa (talous)järjestelmän hetkelliseen valta-asemaan tai uskonnollisen mytologian ajanlaskuun, rajusti ja peruuttamattomasti kyseenalaisiksi. De Landa on tietyissä mielessä äärimmäinen historisti, hänelle kaikki on historiaa: planetaariset järjestelmät, vuoret, meret, instituutiot, kansat, talousjärjestelmät, kielet jne. Edes inhimillisen kulttuurin olemassaolo ei ole De Landalle mikään ennakkoehto historiallisille prosesseille.

Kaosteoria, teoria siitä miten energia vaikuttaa materiaan ja saa järjestäytymättömän materian itseorganisoitumaan eli järjestäytymään, on De Landan historianfilosofian perusta. Pääasiassa hän puhuu stabiileista tiloista, niihin vaikuttavista attraktoreista ja siirtymistä yhdestä stabiilista tilasta toiseen "haarautumisen" (*bifurcation*) kautta. Haarautumisen tapahtuessa pienillä epävakaisuuksilla tai satunnaisuuksilla saattaa olla merkittävä rooli lopputuloksen kannalta. Stabiileihin tiloihin vaikuttavat myös sisäsyntyiset tekijät, pääasiassa eri komponenttien välinen

keskinäinen vuorovaikutus (*feedback*). Hyvän esimerkin tästä tarjoaa evoluutiobiologian parissa tavattava ajatus petoeläimen ja saaliin välisestä "asevarustelukilvasta".

De Landa tunnustaa myös velkansa materialistiselle historianfilosofialle ja katsoo olevansa Fernand Braudelin, Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin työn jatkaja. Hän tekee kuitenkin selvän pesäeron perinteisen taloustieteen ja sosiologian kanssa. Näiden sijaan De Landa ottaa lähtökohdakseen uusinstitutionaalisen taloustieteen, joka lähestyy aihettaan "pohjalta", yksilötasolta käsin, mutta lisää siihen kollektiivisten instituutioiden vaikutuksen ja hyväksyy myös käsityksen näiden instituutioiden kyvystä aloittaa oma itsenäinen historiansa sen jälkeen, kun ne ovat kerran muodostuneet.

De Landan kirjan pääjuonne onkin pyrkimys yhdistää taloustieteen ja sosiologian uudet virtaukset itseorganisoitumisprosessien tutkimiseen. Kohteekseen hän on valinnut Euroopan historian viimeisen tuhatvuoden ajalta. Aihe on varsin myyvästi valittu, sillä "Länsi-Euroopan nousu" on ollut jo pitkään historian suuria linjoja pohtivien historioitsijoiden lempiaihe. Liikkeelle hän lähtee monien muiden tutkijoiden tapaan ajatuksesta Länsi-Euroopan kaupunkien erityisestä dynamiikasta. (Esimerkin tällaisesta lähtökohdasta tarjoaa vaikkapa vallan dynamiikkaa pohtinut sivilisaatiohistorioitsija William H. McNeill.) De Landa kuitenkin korostaa lähestymistapansa epäteleologista luonnetta. Lännän nousu ei ole itsestäänselvän, aina parempaan johtavan "kehityksen" väistämätön lopputulos, vaan De Landa haluaa tuoda esille erilaisten vaikuttavien tekijöiden ja eri tasoilla toimivien tilojen moninaisuuden.

Tarkastelunsa ensimmäistä tasoa De Landa kutsuu "geologiseksi historiaksi". Geologisella historialla hän ei kuitenkaan tarkoita maantiedettä tai geopolitiittista historiantutkimusta, vaan kyse on instituutioiden historiasta. Syy, miksi De Landa kutsuu instituutioiden historiaa "geologiseksi", on hänen ajatuksensa abstrakteista koneistoista, jotka ilmenevät sekä geologiassa että instituutioiden historiassa, koneistoista joka lajittelevat ja järjestävät heterogeenista materiaalia. Seurauksena on materiaalin hierarkinen stratifioituminen homogeenisiksi kerrostumiksi. Hierarkinen stratifioituminen sisältää kuitenkin tasoja, jotka eivät ole sisäisesti hierarkisia, vaan De Landan mukaan "verkostoja" (*meshworks*). Historiallinen esimerkki tästä geologisen tason sisäisestä dynamiikasta on paikallisten markkinoiden ("verkosto") ja pitkänmatkakaupan ("hierarkia") välinen suhde.

Toinen taso käsittelee biologiaa: bakteereja, kasveja ja eläimiä. Länsieurooppalaiset kaupungit nähdään ekosysteemeiksi, joissa energiavirtojen sijaan virtaa nyt biomateria, pääasiassa ruoka. Kaupungit ovat De Landan mukaan aina olleet parasitteja, riippuvaisia vaikutusvaltansa alaisen maaseudun ruoantuotantokyvystä. Kolonisaation ja valloitusten myötä tämä vaikutusalue on saattanut tietyissä tapauksissa ulottua kauemmaksi, aina toisille mantereille asti. Biologisella tasolla joudutaan ottamaan huomioon myös geneettisen materiaalin virtaus sukupolvesta toiseen ja alueelta toiselle. Kolonisaatio on ruokavirtojen uudelleensuuntaamisen lisäksi toiminut myös monien ei-inhimillisten lajien välineenä tunkeutua uusiin ekosysteemeihin ja joissain tapauksissa valloittaa niitä. Tässäkin on nähtävissä osatekijöiden välinen vuorovaikutus; Amerikan valloitus alkoi kolonisaatiolla, jonka mukanaan tuomat taudit heikensivät alkuperäisiä yhteisöjä niin

paljon, että kolonisaation laajeneminen oli mahdollista, mikä taas vahvisti tautien ja muiden Euroopasta tulleiden biologisten valloittajien asemaa. Ajatus ei ole De Landan oma, vaan se ovat esittäneet useat ekologiasta kirjoittaneet historioitsijat, kuten Archibald Lewis tai Alfred W. Crosby jr.

Kolmas ja viimeinen taso on lingvistinen taso. Materiaalina ovat nyt äänteet, sanat ja kieliopilliset rakenteet. Myös ne ovat vaikuttaneet Länsi-Euroopan kaupunkien historialliseen kehitykseen ja tulleet vastavuoroisesti kaupunkien muokkaamiksi. De Landa kohdistaa huomionsa erityisesti standardisoinnin aiheuttamaan kielten jäykistymiseen. Pääkaupungin murteen kohoaminen kansalliseksi standardiksi, ensin varhaisissa kansallisvaltioissa kuten Ranska ja Englanti, ja myöhemmin koko Euroopassa, on johtanut yrityksiin määrittellä "puhtaan" ja korrektein kielen äänteet, sanat ja kieliopilliset muodot. De Landalle kieli on kuitenkin jatkuvassa muutoksen tilassa, joten tietyn historiallisen hetken jäädyttäminen universaalien arvon omaavaksi "oikeaksi" kieleksi on mahdottomuus. Mielenkiintoisen historiallisen esimerkin kielten kehityksestä De Landa tarjoaa pidgin-kielistä kirjoittaessaan. Sabir, mezoarabia, kreoli ja pidgin-englanti ovat tähän saakka kielitieteilijöiden parissa vähälle huomiolle jääneitä ilmiöitä, jotka saattavat tarjota uusia näkökulmia kielten historiallisen kehityksen rakenteisiin.

Thousand Years of Nonlinear History jatkaa suurelta osin niiden teemojen kehittelyä, joita Manuel De Landa toi esille jo edellisessä teoksessaan *War in the Age of Intelligent Machines* (Swerve Editions 1991). Modernin luonnontieteen teorioiden tuominen humanistisista oppialoista humanistisimman, historian, kentälle on rohkea teko ja De Landa ansaitsee siitä täyden kunnian. Parhaimmillaan hän on kirjoittaessaan biologisesta ja lingvistiksestä historiasta: hän todistaa vakuuttavasti, että kaikki vieläkin vaikuttavat rodulliset ja kielelliset myytit ovat tieteellisesti erittäin heikolla pohjalla. De Landan epälineaarinen lähestymistapa johtaa väistämättä arvovapauteen ja vapauttavaan päämäärättömyyteen, historiassa on kyse erilaisista stabiileista tiloista, niiden "haarautumisesta" ja sisäisestä dynamiikasta, ei yksinkertaisesta lineaarisesta kehityksestä kohti parempaa, eikä varmasti kulkemisesta kohti jotain ennaltamäärättyä lopputulosta. Historia ei lopu koskaan.

Kirjan esitteli Tero Karasjärvi, joka on FM ja jatko-opiskelija Helsingin yliopiston historian laitoksessa.

ENNEN JA NYT
Historian tietosanomat